

НІМЕЦЬКОМОВНА ПРИТЧА У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОМУ ТА ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТАХ

Упродовж останніх десятиріч в українській філології приділяється значна увага дослідженню текстів малих форм: байки (Л. С. Піхтовнікова), анекдоту (М. О. Гонтар), казки (С. І. Сотникова), реклами (В. В. Самаріна) у різних аспектах. Огляд праць, що присвячені вивченню німецькомовної притчі, свідчить про недостатню дослідженість притчі у лінгвостилістичному та лінгвопрагматичному аспектах.

Аналіз прагматичних і лінгвостилістичних аспектів дискурсу німецькомовної притчі необхідно здійснювати у їх єдності, оскільки прагматичні настанови дискурсу й тексту реалізують себе за допомогою стилю; лінгвостилістичні засоби, в свою чергу, здатні забезпечувати повну реалізацію мовленнєвих стратегій і авторських інтенцій.

Суто лінгвостилістичний аспект притчі у дослідженні є представленим композицією, композиційно-мовленнєвими формами, стильовими рисами, мовностилістичними засобами, зокрема лексико-синтаксичними засобами виразності.

Композиція як елемент стилю визначається екстралінгвальними чинниками і реалізується засобами мови. Підхід до аналізу композиції тексту ґрунтується на концепції Е. Різель про єдність формальних і змістових елементів тексту, яка втілена також у роботах Н. М. Анненкової, Л. С. Піхтовнікової. Ця концепція композиції розглядається за трьома основними рівнями: 1) змістовий рівень: внутрішня структура тексту, а саме його ідейно-тематична організація (розвиток дії, сюжетні лінії, мотиви, ідейний і емоційний зміст); 2) формальний рівень: зовнішня структура тексту, тобто зовнішнє членування тексту на архітектонічні одиниці (абзац, розділ, глава, частина, у віршованому тексті – строфи, рядки, тематичні блоки, суцільний текст); 3) формально-змістовий рівень: авторська манера зображення (статичний або динамічний опис, авторський коментар, монолог, діалог персонажів) [4, 266].

Головним компонентом змістового рівня при розгляді композиції притчі є сюжет. У сучасній притчі ознака сюжетності більш послаблена. Безпосередній зміст притчі слугує для передачі глибокого смислу, що є складним для знакового вираження. Ситуація, яку змальовує автор у притчі, перетворюється на архетип культури. Притча має бути парадоксальною, і це має бути помітним. Лише засвоєння парадоксу, що міститься в ній, відкриває зміст притчі [2, 101–103].

Парадоксальність сюжету у дослідженні німецькомовної притчі означає наявність і перетин, зіткнення двох логічних ліній, які можуть виражатися: діалогом персонажів; наявністю акцій / реакцій персонажів; описом автора взаємно-протилежних дій, мотивів вчинків; одним або декількома монологами персонажів і відповідними реакціями.

Досить часто ми зустрічаємо в текстах німецькомовних притч уведення в сюжет – експозицію (90 %), а експліцитна мораль, висновки, зазвичай, не характерні для притчі (10%). Наявність експліцитної моралі зближує притчу з байкою, збільшує прозорість метафори і зменшує семантичну ємність образу-символу притчі.

Композиція німецькомовної притчі за формальним рівнем характеризується варіантами зовнішньої структури притчі, серед яких ми розрізняємо за їх формою два основні композиційно-стилістичні типи притч:

1. Притча прозової форми:

Herr Keuner und die Flut

Herr Keuner ging durch ein Tal, als er plötzlich bemerkte, daß seine Füße in Wasser gingen. Da erkannte er, daß sein Tal in Wirklichkeit ein Meeresarm war und da die Zeit der Flut herannahte. Er blieb sofort stehen, um sich nach einem Kahn umzusehen, und solange er auf einen Kahn hoffte, blieb er stehen. Als aber kein Kahn in Sicht kam, gab er diese Hoffnung auf und hoffte, daß das Wasser nicht mehr steigen möchte. Erst als ihm das Wasser bis ans Kinn ging, gab er auch diese Hoffnung auf und schwamm. Er hatte erkannt, daß er selber ein Kahn war [3, 97].

2. Віршована притча:

Das Grosse Herz

Vor einem Kirchtur sprach ein armer Pilgersmann / Mit einem silbergrauen Scheitel / den Harpax um ein Zehrgeld an. / «Mein Herz», versetzt der Filz, «ist größer als mein Beutel», / Und gab ihm einen Deut. – «Mag sein», erwidert er; / «nur ist der Beutel voll, und euer Herz ist leer» [6, 256].

Складовими частинами формально-змістового аспекту композиції притчі є архітектоніко-мовленнєві (АМФ) та композиційно-мовленнєві (КМФ) форми. АМФ утворюють зовнішню конструкцію жанру на відміну від КМФ, які утворюють внутрішню структуру жанру. Монологічне

висловлювання є складовою частиною діалогу в притчі. Систематичне використання монологічних висловлювань персонажів дає нам можливість виокремити типи притч із яскраво вираженим монологізованим діалогом.

У досліджених текстах притч зустрічаються основні різновиди композиційно-мовленнєвих форм: «статичний опис», «динамічний опис», «динамічний опис хвилювання», «розповідь про подію», «повідомлення про подію», «констатувальне повідомлення», «коментар автора», «характеристика», «міркування». Найбільш чітко КМФ вираженні у великих за обсягом притчах, а в невеликих за обсягом наявні лише фрагменти тих чи інших композиційно-мовленнєвих форм.

Наприклад, композиційно-мовленнєва форма «коментар» є типовою для тих притч, у яких мораль виражена експліцитно.

Die Liste

Ein Mensch, der ohne jeden Grund / Auf einer schönen Liste stand, / Stand dadurch zugleich hoch in Gnaden / Und ward geehrt und eingeladen. / Ein anderer Mensch, der auch von wem, / Gleichgültig, obs ihm angenehm, / Auf eine Liste ward gesetzt, / Beahlt es mit dem Leben jetzt. / Moral ist weiter hier entbehrlich: Auf Listen stehen ist gefährlich [5, 127].

Німецькомовну притчу характеризує певний набір стильових рис, які відрізняють її від інших типів текстів, наприклад байки, казки, шванку. До таких стильових рис ми відносимо: стислість / відносна стислість / розгорнутість; сюжетність; двоплановість, символічність; діалогічність / монологічність; статичність / динамічність; дидактичність; автологічність / експресивність.

Наприклад, характерною стильовою рисою німецькомовної притчі є «експресивність», тобто властивість тексту або частини тексту передавати зміст із підвищеною інтенсивністю, і її результатом є емоційне або логічне посилення, яке може бути або не бути образним [1, 63].

У досліджених німецькомовних притчах експресивність утворює опозиційну пару з автологічністю стилю. Саме ця опозиція, на наш погляд, створює передумови для синергійності притчі: для її самоорганізації і саморозвитку. Поеднання автологічного стилю і експресивності знаходимо у тексті притчі «Die schlafende Laura» Г. Е. Лессінга:

Nachlässig hingestreckt, / die Brust mit Flor bedeckt, / der jedem Lüftchen wich, / das säuselnd ihn durchstrich, / ließ unter jenen Linden / mein Glück mich Lauren finden. / Sie schlief und weit und breit / schlug jede Blum ihr Haupt zur Erden, / aus mißvergnügter Traurigkeit, / von Lauren nicht gesehn zu werden. / Sie schlief, und weit und breit / erschallten keine Nachtigallen, / aus weiser Furchtsamkeit, / ihr minder zu gefallen, / als ihr der Schlaf gefiel, / als ihr der Traum gefiel, / den sie vielleicht jetzt träumte, / von dem, ich hoff' es, träumte, / der staunend bei ihr stand, / und viel zu viel empfand, / um deutlich zu empfinden, / um noch es zu empfinden, / wie viel er da empfand. / Ich ließ mich sanfte nieder, / ich segnete, ich küßte sie, / ich segnete, und küßte wieder: / und schnell erwachte sie, / schnell taten sich die Augen auf. / Die Augen? – Nein, der Himmel tat sich auf [6, 20–22].

У притчі наявна проста, автологічна мова, слова вжито переважно в прямому номінативно-му значенні. Але на тлі автологічного стилю мови притчі яскравими є мовні засоби виразності. У притчі Г. Е. Лессінг для посилення експресивності притчі використовує: 1) засіб образності – гіперболу: «schlug jede Blum ihr Haupt zur Erden», що допомагає авторові підкреслити чарівність, красу сплячої Лаури; 2) лексичні повтори та паралелізм: «als ihr der Schlaf gefiel, / als ihr der Traum gefiel / den sie vielleicht jetzt träumte, / von dem, ich hoff' es, träumte»; 3) граматичний паралелізм, тобто незмінний повтор граматичної структури речення, або граматичних форм слів: «ich segnete, ich küßte sie, / ich segnete, und küßte wieder»; 4) персоніфікацію: «der Himmel tat sich auf».

Виразність притчі полягає також у єдності форми притчі, тобто написанні притчі у формі суцільного тексту. Це допомагає поєднати форму і зміст притчі, що також посилює експресивність притчі: адресат начебто прочитує притчу «на одному диханні».

Стильове наповнення дискурсу притчі проявляється в одночасному ускладненні прагматичного інвентарю та стилістичних засобів при зростанні масштабу цілей притчі. Головна ціль притчі – створення і передача глибокої етико-філософської ідеї. Під час непрямого спілкування автора і читача при прочитанні притчі відбувається зміна моделей спілкування, залучаються нові прагматичні функції дискурсу. Система прагматичних засобів (мовленнєві стратегії, прагматичні функції, моделі спілкування) досліджується та зіставляється зі зміною стилістичних засобів, що забезпечують прагматику. При цьому ускладнення ідей, що передаються, супроводжується ускладненням прагматичних засобів, а також композиції притчі та її стилістичних засобів. Взаємна обумовленість лінгвостилістичного та прагматичного аспектів визначається цілями дискурсу притчі; саме цілі цього типу дискурсу в методичному плані є настановою до реалізації відповідних прагматичних засобів та їхнього стилістичного наповнення.

Схема комплексного підходу до вивчення дискурсу притчі у прагматичному та лінгвостилістичному аспектах виглядає таким чином:

Таким чином, ми спостерігаємо взаємозв'язок лінгвостилістичного та прагматичного аспектів на прикладі текстів німецькомовних притч, що у перспективі нам дає вивчення синергетичних процесів у притчі на когнітивному рівні.

Список використаних джерел

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. – [3-е изд.] – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
2. Мухелишвили Н. Л. Притча как средство инициации живого знания / Н. Л. Мухелишвили, Ю. А. Шрейдер // Философские науки. – 1989. – № 9. – С. 101–104.
3. Fabel und Parabel mit Materialien. Auswahl der Texte und der Materialien von Hans Georg Müller und Jürgen Wolff. – Stuttgart Düsseldorf Leipzig : Ernst Klett Verlag, 2005. – 120 S.
4. Riesel E. Deutsche Stilistik : [учеб. для студентов ин-тов и ф-тов иностр. языков] / E. Riesel, E. Schendels. – М : Высшая школа, 1975. – 315 с.
5. Roth E. Sämtliche Menschen. Ein Mensch. Mensch und Unmensch. Der letzte Mensch / E. Roth. – Carl Hanser Verlag, 2001. – 304 S.
6. Wem ich zu gefallen suche. Fabeln und Lieder der Aufklärung / [hrsg. und Nachwort von I. Sommer]. – Berlin : Buchverlag Der Morgen, 1971. – 317 S.

Анотація. Стаття присвячена розгляду німецькомовної притчі у лінгвостилістичному та прагматичному аспектах. У статті дається характеристика рівнів композиційно-стилістичної структури притчі; наводиться перелік стильових рис та аналізуються приклади.

Ключові слова: аналіз, дискурс, композиція, притча, стиль, текст, ціль.

Summary. The article considers the German-language parable in linguistic and pragmatic terms. The article presents and analyzes E. Riesel's concept of the unity of formal and content-related elements of the text, on whose basis the characteristics of the levels of composition and stylistic structure of the parable are given. It is concluded that each type of compositional structure of the parable has a corresponding set of compositional-speech forms and stylistic features. Attention is drawn to the fact that the analysis of the German-language parable through its compositional structure is important for the study of parables on the lexical, syntactic, and pragmatic levels. The analysis of the pragmatic and linguistic aspects of the discourse of the German-language parable must be carried out in their unity, since the pragmatic imperatives of the discourse and text realize themselves through style. Linguistic-stylistic means, in turn, can provide the full realization of speech strategies and author's intentions. The article offers a scheme for a comprehensive approach to the study of the parable's discourse both in pragmatic and linguistic-stylistic aspects. The stylistic peculiarities of parables are analyzed using the examples of authentic texts.

Key words: analysis, discourse, composition, parable, style, text, purpose.

Отримано: 22 травня 2017 р.